
Анатоль Івашчанка

...нацыяй, якая сьмяецца,
цяжэй маніпуляваць...

Незваротнасьць працэсу...

Кніга сьмеху і ачышчэньня

Ракам у Еўропу.

Праграмная рада Тыднёвіка “Ніва”. Беласток, 2004

Нягледзячы на моду да складаньня розных анталогічных (ва ўсіх сэнсах – ад “збору кветак” да быццйнага) зборнікаў, дасюль няма літаратурнае анталогіі беларускага гумару. Кніга “Ракам у Еўропу” (выдадзеная, між іншым, пры фінансавай дапамозе Міністэрства культуры і мэра Беластоку) сталася спробай такой анталогіі для “ніўцаў”. Хаця ў падназове да зборніку – “Пуцяводная анталогія “Нівы” – няма наўпроставага ўказаньня на гумарыстычную скіраванасьць, затое і назоў, і слова ад укладальніка, старэйшага пісьменьніка і грамадскага дзеяча Беласточчыны Георгія Валкавыцкага, ды, зрэшты, самі тэксты, пераконваюць, што гэта сапраўды так. На сьмеху “трымаецца дэмакратыя” – даводзіць Г. Валкавыцкі. “У кожнай нацыі свой заскок. Наш сьмех ачышчае душу, штурхае на роздумы”. І далей: “Мы на праведным пуці. Праз

сьмех і сьлёзы ішлі ў сьветлае будучае. На скрыжаваньні дзьвюх эпох трапілі ў Еўропу. Гуляйма. Еўропа ня любіць маркотных”.

У кнізе па храналагічным прынцыпе разьмешчаныя тэксты, якія ствараліся ад самага пачатку беластоцкае “Нівы” (1956) – да канца XX ст. На кожнага з 28-мі аўтараў маецца сьціслая біяграфічная даведка – “Ху ёсьць ху”, – што нагадвае крымінальную характарыстыку (часьціком з скарыстаньнем “клікухаў”-псеўданімаў), прыкладам: “Сакрат Яновіч. З калыскі ў глыбокім падпольлі. Вынаходца крывіцкага шыфру. Цывілізатар Усходняй сьцяны. Жыве на сваёй планеце. Трымае руку на пульсе еўрапейскага прагрэсу. Жывы класік нашага цырку”.

Цікавыя – лексічна і зьместава – творы сярэдзіны 50-х – 60-х гадоў, што складаюць ладную частку анталогіі: гратэскавыя паказкі Дзядзькі Лявоня (Станіслаў Вагурка) з нечаканымі, па-хармсаўску абсурднымі высновамі-маралямі; верш Кораня (Вацік Асіповіч) “Скандал у Беластоку” з апісаньнем спраўленьня лірычным героем малой патрэбы ў цэнтры гораду; сатыра Васіля Баршчэўскага; чароўнае апісаньне інцыдэнту з жьцьця жыхароў вёскі Вялікая Дуля Віктара Рудчыка і інш. Іх калегі з Беларусі савецкай у тыя часы і марыць не маглі пра друкаваньне рэчаў падобнага плану.

Творы знаных Алесья Барскага, Юркі Геніюша, Сакрата Яновіча, Міры Лук-

шы рэдка выклікаюць прыступы рогату, болей “штурхаючы да роздумаў”. Імёны мэтраў і засяленьне імі беластоцкага Парнасу ўсьпелыя ў паэме Алены Анішэўскай “Наш Парнас”.

“Скарыстаўшы выпадак”, хочацца разьвіць тэзу пана Складальніка пра заскок нацыі. Так, наш гумар адметны, ён – артэфакт, што перададзены ад продкаў, і які кожны мусіць адшукаць у сабе і акаляючай рэчаіснасьці. Але хто тыя людзі, чые стомленьня зьнерваваньня твары мы штодня назіраем у грамадскім транспарце, крамах? Асабліва заўважна яно на кантрасьце, па вяртаньні з той жа Польшчы. Настрой ад бачанага добра перадае “N.R.M.” у песьні “Дастала”: “Тут не чужына, тут не айчына, тут не мужчына, тут не жанчына... усё стабільна, але ж дэбільна”. Па вечарох реорле рагоча перад тэлескрынямі з расейскіх блазнаў. На пашлаватых, але такіх нашых дзеях тэатру сатыры й гумару “Хрыстафор” людзі сьмяяліся са свайго. Цяпер тэатр у апале. Мы ўжо звыкліся да таго, што за нас вырашаюць, дзе, колькі і з чаго сьмяяцца. Нацыяй, якая сьмяецца, цяжэй маніпуляваць.

У кнізе “Ракам у Еўропу” сьмех сапраўды ачышчальны, бо гэта сьмех – з сябе, той, якога бракуе ў нашай жьцьцёвай прасторы. І, адпаведна, літаратурнай. Таму – усміхайцеся, спадарове!

Мужская праца

Дуліна ад Барадуліна.

–Радзьё Свабодная Еўропа/
Радзьё Свабода, 2004.

На прэзентацыі выданьня “Быкаў на Свабодзе” ў Доме літаратара Рыгор Барадулін сказаў, што кніга гэтая не чытаецца, а слухаецца. Тое ж, бадай, можна сказаць і пра кнігу эпіграмаў “Дуліна ад Барадуліна”, частка якой чыталася на радзьё “Свабода” летам 2004 г. З яе гучыць голас – шчыры, мудры, часам спавядальны і... малады. Многія вялікія на спачынку займаюцца мемуарыстыкай, корпаюцца ў сабе і прэпаруюць сваю эпоху. Барадулін, падаецца, абраў вельмі сучасную форму, каб зрабіць

адбітак часу. Міхаіл Прышвін казаў, што імкненне да прастаты “яўляецца у складнейшых душ”. У вострых, афарыстычных, часам сатырычных і заўжды сьмешных і сьвежых эпіграмах Барадуліна – глыбіня й летапісальнасць, уласцівыя запісам Янкі Брыля.

Паводле Леанарда да Вінчы, адшуканьне ў жыцьці сапраўднае пачварства гэтаксама цяжка, як і сапраўднае характар. Да гэтага тэзы варта дадаць і талент знаходзіць сьмешнае ў чалавеку. Большую палову кнігі склалі эпіграмы, што ў традыцыях жанру суправаджаюцца гісторыямі-паказкамі, на 75 персанажаў, якія, са словаў укладальніка Аляксандра Уліцёнка, падазраюцца ў “вялікім, істотным, хоць зрэдку і неадназначным унёску ў беларускую літаратуру, культуру й мастацтва”. Зусім ня ўсе “дуліны” маюць кампліментарны добразычлівы характар: “злымі” эпіграмамі аўтар “уганараваў” Кандрата Крапіву, Лукаша Бэндэ, Пятра Глебку, Ігара Лучанка.

У пасляслоўі сп. Уліцёнак пытаецца ў чытача, чаму героі показак пададзеныя, з першага пагляду, бесьсістэмна, абяцаючы здагадліваму “каштоўны падарунак з аўтографам аўтара”. Адказваем: постаці прыводзяцца ў адваротным алфавітным парадку. Нельга тут не адзначыць арыгінальнае афармленьне кнігі з арнаментальнымі экспэрыментамі пры разьмяшчэньні тэксту і майстэрскай фотасесіяй Сяргея Шапрана.

У разьдзеле “Вясёлыя эсэ для XXI ст.” – пяць расповедаў пра тое, як “беларусы паганства пільнуюцца”, “гасьцей прымаюць і ў госьці ходзяць”, “адпачываюць”, “ракаў ловяць” і “сэксам займаюцца”. На апошняе, самае вялікае эсэ, відавочна, варта зьвярнуць асаблівую ўвагу, пра што вядзецца ў анатацыі ад Аляксандра Лукашкі: “Шаноўныя чытачкі й іншыя маральна няўстойлівыя асобы! Праявіце ўстойлівасьць і не чытайце ў гэтай кнізе старонкі 178 – 189!” Засьцярога не падзейнічала: знаёмая студэнтка філфаку, прачытаўшы (толькі?) гэтыя старонкі прыйшла ў жах ад таго, што яе горяча любімы (датуль?) паэт мацюкаецца (хаця і пераважна ў цытатах з “скаромных крывіцкіх песняў і папеек”). Іншае пытаньне, наколькі яны крывіцкія, калі там скарыстоўваецца табуяваная расейская лексыка).

У частцы “Бяз дулі ў кішэні” вядомыя людзі мелі мажлівасьць паспаборнічаць з Барадуліным у майстэрстве эпіграмы і... зразумець, якая нялёгкая справа пісаць лёгка, дасьціпна і афарыстычна. Да разьдзелу “Быць з праўдаю ў згодзе – і на свабодзе!”, дзе разьдзеленыя “дуліны” яшчэ паўсотні супрацоўнікам “Свабоды”, эпіграфам стаўся радок: “Мужная праца – думак сваіх не баяцца”. Уяўляецца, як, чытаючы такое, паэты скрушліва разводзяць рукамі: “Чаму ня я?!” Для Барадуліна мужная праца – усё жыцьцё, яскравае й міфічнае для назіральнікаў, і сумленнае ў Служэньні паэзіі, гумару і людзям.

КНІГА ПУСТЭЛЬНІКА?

Сяргей Абламейка. *Egoizmy.*

“Наша Ніва” (Бібліятэка “Вострая Брама”, №6). – Вільня, 2004.

Нельга выціснуць з сябе афарызм.

Да яго трэба дажыць.

Сяргей Абламейка.

Маралістаў ня любяць. Маралізатарства часта ўважаецца за жаданьне ўзвысіцца над чалавечымі заганамі за кошт іх выкрываньня. Чалавек звычай-

на не жадае ўспрымаць “мудрасць” у гатовым, сфармуляваным выглядзе. Жыццёвая ісыціна карысьней, калі прыходзіш да яе “самастойна”. Таму ад пачатку выданне ці ня першага ў гісторыі беларускай літаратуры аўтарскага зборніка афарызмаў ёсць смелым крокам.

Паводле знанага французскага мараліста Блеза Паскаля, фармуляванне максімаў – спосаб прывядзення да ладу ўнутранага і акаляючага хаосу. Паводле Сяргея Абламейкі, “аўтары афарызмаў – пустэльнікі”, а сам афарызм – “плён самоты” (цытаты з нізкі “Мараліст і афарызм”, дзе вядзецца пра тое, што спараджае маралізатарства і скульп відно, як аўтар да такога жыцця дайшоў).

Нягледзячы на тое, што ў назове да кожнага раздзелу кнігі прысутнічае слова “жыццё” (“Лад жыцця”, “Нітка жыцця”, “Сэнс жыцця”, “Мастацкае жыццё”, “Маўклівае жыццё”), С. Абламейка ня “вучыць жыць”. Падаецца, галоўнае, чаго жадае і патрабуе аўтар ад чытача – гібкасці мыслення дзеля “пашырэння сьведомасці”. Праўда, вырашаючы спрадвечныя пытанні (вось назовы некаторых тэматычных нізак “Добро і зло”, “Час”, “Праўда і справядлівасць”, “Каханьне”, “Сьмерць”, “Вера і грэх”, “Свабода і незалежнасць” etc., балазе, у канцы маецца індэкс паняткаў), аўтар зрэдзьчасу спаўзае-такі ў, відаць, непазьбежны для жанру дыдактызм. Асобныя сентэнцыі выглядаюць банальнымі, калі не прымітыўнымі. Бяз гэтых “канстатацыяў”

кніга нічога ня страціла б (адрасуем закід у рэдактарскі агарод). Адметная нізка “Адвольнае” – праца ў кірунку да трапных, часам парадаксальных высноваў-назіранняў бачыцца найбольш прадуктыўнай: “Зялёная агароджа ўвосень перастае быць зялёнай, а ўзімку – агароджаю”.

Стан для чытаньня кнігі С. Абламейкі, як і месца, можа быць самы розны – ад прагортвання ў метро да нетаропкага вывучэння ва ўтульным фатэлі пад добрую каву ці што мацнейшае.

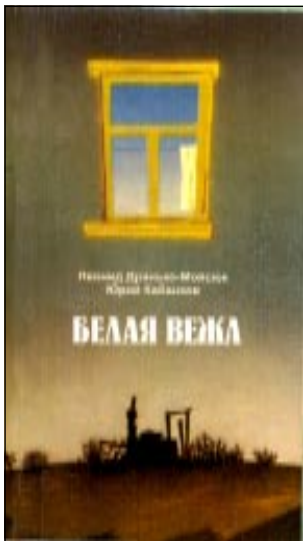
“Не зважаючы на ўяўную даступнасць, кнігу трэба чытаць няспешна, з роздумам, як бы ўпершыню асэнсоўваючы кожны паварот логікі прапанаванага афарызму”. Цытаванае – словы Васіля Быкава з прадмовы да “Egoizmaў”. Можа падацца, што афарызмы пішуцца перадусім для людзей маладога веку з нефармаванымі жыццёвымі прынцыпамі. Гэта ня так. Яны пішуцца найперш для сябе. Цягам жыцця ў чалавека набіраецца пэўная колькасць фармулёвак, прыдатных да пэўных сітуацыяў. Калі сентэнцыяў становіцца столькі, што цяжка ўтрымліваць іх у галаве, ён пачынае іх занатоўваць.

Зрэшты, ня варта глядзець на “Egoizmy” як на кнігу застылых фармулёвак. Гэта, найхутчэй, дзеньнік чалавека, які маўчаў (гл. “Маўклівае жыццё”) – і, “уведаўшы людзей, зразумеўшы іх і зьненавідзеўшы праз гэта”, прыйшоў да высновы, што “не застаецца больш нічога, як іх любіць...” (“Апошні аргумент”). Хаця й мізантрапіі (у дапушчальнай колькасці) кнізе не бракуе. Чаго ж “бракуе” – дык гэта пачуцця нудоты ад чытанага. Ці ня гэта галоўны паказнік таго, што кніга ўдалася?

Ліставаньне на мяжы эпохаў

**Леонид Дранько-Майсюк,
Юрий Кабанков. Белая вежа.**
Владивосток, 2004

Пачынаецца гэтая гісторыя як показка. Прыйшоў неяк да паэта Леаніда Дранько-Майсюка паштар з тэлеграмай і кажа ў разгубленасці: “Колькі год працую, такіх дзіваў ня бачыў. Што гэта азначае – мо, шыфроўка якая?” У тэлеграме, адасланай з ст. Чэрнь Тульскай

вобласці, было змешчана чатыры вершаваныя страфы. Давялося Л. Драньку-Майсюку тлумачыць, што тэлеграма – ад сябра, з якім яны разам вучыліся ў маскоўскім Літінстытуце, і што ў ёй – пераклад верша. Узрушаны паштар запатрабаваў дзеля кампенсацыі маральнае шкоды сто грамаў, якія неадкладна і атрымаў. Ад гэтага слаўнага выпадку бярэ пачатак творчая супраца Л. Дранька-Майсюка і ўладзівастоцкага паэта, крытыка, тэолага й перакладніка Юр'я Кабанкова. Верш той называўся “Ігруша”. Ішоў 1986 год.

Зьяўленьне ва Уладзівастоку кнігі-білінгва “Белая вежа” (вершы Л. Дранька-Майсюка маюць паралельныя пераклады Ю. Кабанкова) выглядае, як на сёння, нечым наймаверным. Зьдзіўленьне з альтруізму сп. Кабанкова, які ўклаў кнігу, дзе ўласна ягонага тэксту ня болей за 10%, саступае месца перадусім захапленню якасцю перакладаў. У плане перадачы рытмічна-метрычных момантаў пераклады рыфмаваных вершаў Л. Дранько-Майсюка даволі трап-

ныя і дакладныя. Перастварэнне ж верлібраў, якія, можа падацца, перакладаць прасьцей, чым сілаба-тоніку, часта зусім не даслоўнае. Перакладнік дазваляе сабе імправізацыю, дапушчальную дзеля перадачы Пачуцця. Так, перакладзены верлібр можа атрымацца даўжэйшым за арыгінал. Прыкладам, радкі Л. Дранько-Майсюка: “У гэтым годзе/ Пушкін/ як пра добра вядомае, але зусім звыклае,/ мімаходзь заўважаў...!” – маюць такую версію Ю. Кабанкова: “В конце года,/ Пушкин/ только что переживший болдинскую осень/ (полосатые шлагбаумы карантинов/ еще стояли перед глазами),/ мимоходом – в частном письме –/ обмолвился по-французски...” («1830»). Сярод «вольнасьцяў» перакладніка адзначым і тое, што пры перакладзе можа змяняцца (альбо прыбірацца наогул) нават назва верша.

Надзвычай займальная другая, эпістэлярная частка кнігі – «Размова» – дзе змешчанае ліставаньне майстраў слова (апошняе ў дадзеным выпадку ня проста кніжка) ў 1985 – 1991 гг. У гэтых лістах – пульс часу й яго сур’ёзна-іранічнае асэнсаваньне. Праз іх, як праз замочную шчыліну, можна зазірнуць у «творчую лабараторыю» пісьменьнікаў. Карысна азнаёміцца з ліставаньнем будзе сённяшнім маладым творцам, каб пабачыць, чым ёсьць сапраўды адказнасьць да напісанага-перакладзенага. Ці застанецца эпістэлярны літаратурным жанрам у XXI ст.? Ліставаньне паэтаў – як прывітаньне з даінтэрнэтавае пары, калі словы пісаліся на паперы і несьлі, кажучы па-сучаснаму, магутны мэсэдж. Праз гады і адлегласьці ён гучыць для нас, прымушаючы спыніцца, заплюшчыць вочы і... адчуць незваротнасьць працэсу.